

УДК 351.71/88 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.5.9>

СУТНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Якубовський Я. С. – аспірант кафедри управління та адміністрування
Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»
ORCID: 0009-0002-0431-0017

У статті розглянуто сутність функціонування громадянського суспільства в сучасних умовах воєнного стану, доведена актуальність зазначеної теми та обґрунтована її мета. На основі існуючих досліджень з'ясовано теоретичні засади побудови сучасного громадянського суспільства. Зазначено, що в сучасному науковому просторі досі не з'явилося чіткого визначення зазначеної категорії, виходячи з цього запропоновано авторське визначення зазначеного терміну та виділено зі запропонованого трактування три складових, за допомогою яких зроблено спробу довести сутність функціонування сучасного громадянського суспільства. З приводу цього в роботі зазначено, що в становленні українського громадянського суспільства простежується трансформація під впливом реформаторських чи революційних сил (Помаранчева революція) та (Революція гідності), а апогеем трансформації стала військова агресія РФ, що призвело до формування нової моделі громадянського суспільства. Наведено аналіз кількості громадянських та благодійних організацій, збільшення кількості яких свідчить про наявність трансформаційних перетворень в державі. В статті зазначено, що результатом функціонування демократичного громадянського суспільства може бути сталий соціально-економічний розвиток держави, критеріями оцінки якого можуть виступати якість та рівень життя населення держави. В оцінці якості життя наведено показники громадянського суспільства, з приводу цього наведено приклади методів оцінки якості життя. В роботі стверджується, що ефективний соціально-економічний розвиток соціальної держави залежить від взаємодії громадянського суспільства та держави. За умов обрання державою демократичного курсу розвитку, державна влада сприяє впливу більшості на державну політику. Наявність дієвого громадянського суспільства є одним з основних постулатів демократичної держави, оскільки без нього існування такої держави не можливе.

Ключові слова: громадянське суспільство, державна політика, система, державне управління, державна влада, громадські організації, взаємодія.

Yakubovskiy Ya. S. The essence of the functioning of civil society under the conditions of martial state

The article examines the essence of the functioning of civil society in modern conditions of martial law, proves the relevance of the mentioned topic and substantiates its purpose. On the basis of existing research, the theoretical basis of building a modern civil society has been clarified. It is noted that a clear definition of the specified category has not yet appeared in the modern scientific space, based on this, the author's definition of the specified term is proposed and three components are selected from the proposed interpretation, with the help of which an attempt is made to prove the result of the functioning of civil society. In connection with this, the work states that the formation of Ukrainian civil society is characterized by a transformation under the influence of reformist or revolutionary forces, examples of which are the "Orange Revolution" and "Revolution of Dignity", and the apogee of the transformation was the military aggression of the Russian Federation, which leads to the formation of a new civil society. what is happening now An analysis of the number of civic and charitable organizations is presented, the increase in which number indicates the presence of transformational transformations in the state. The article states that the result of the functioning of a democratic civil society can be the sustainable socio-economic development of the state, the criteria for evaluating which can be the quality and standard of living of the state's population. The assessment of the quality of life includes the indicators of civil society, in connection with this, examples of methods of assessment of the quality of life are given. The work claims that the effective socio-economic development of the welfare state depends on the relationship between civil society and the state. Under the conditions of the state choosing a democratic course of development, the state power promotes the influence of the majority on state policy. The presence of an effective civil society is one of the basic postulates of a democratic state, without it the existence of such a state is impossible.

Key words: civil society, state policy, system, state administration, government, public organizations, interaction.

Постановка проблеми. В сучасних умовах воєнного стану функціонування політичної та соціально-економічної сфери нашої держави, проблеми ефективного функціонування громадянського суспільства є однією з найбільш актуальних в системі державного управління. Інтерес до цього об'єкту дослідження обумовлений тим, що саме з ефективним функціонуванням громадянського суспільства та його інститутів пов'язано зміцнення демократії та свободи в соціумі сучасній демократичній державі. Зрілість громадянського суспільства, в якому захищені інтереси всіх верств населення неодноразово згадується у зверненнях Президента України. Саме цей факт і є підтвердженням актуальності дослідження обраної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вирішення проблем пов'язаних з особливостями функціонування громадянського суспільства в сучасних умовах воєнного стану є найбільш актуальним питанням, якому присвячуються різні інформаційні формати, оскільки суспільство виступає основою наявності в державі демократії. Зазначений напрямок дослідження ставав у полі зору багатьох науковців. Різні аспекти зазначеної проблеми висвітлювали у своїх працях: Н. Бабарикіна, І. Віннічук, Г. Гегель Т. Гоббс, Є. Головаха, А. Токвіль, Ю. Мельничук, Ж. Монтеск'є та ін.

Утім, не зважаючи на потужний науковий доробок цих та інших вчених, питання ефективного функціонування громадянського суспільства як основи забезпечення демократії залишаються не достатньо вивченими.

Мета статті. Виходячи із вищесказаного, метою статті є визначення функціональної сутності громадянського суспільства в демократичній системі сучасної правової держави.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні очевидним є факт, що демократичний розвиток сучасної державі характеризується наявністю дієвого громадянського суспільства, дієвість якого відбувалось протягом певного історичного періоду. Отже з'ясуємо визначення цього поняття з різних точок зору історичного дискурсу. Так, зазначений термін має тривалу історію в західнополітичному науковому середовищі, де науковці по різному трактували цю категорію. Наприклад перша група науковців використовує зазначений термін для позначення мирного суспільства, в якому існують громадяни під захистом держави. Друга група позначає цим терміном прошарок суспільних організацій, що існують між родиною і державою. Третя група відносить до громадянського суспільства наявність приватних організацій, які навчають громадян громадянській чесноті та забезпечують захист від тиранії. А четверта ототожнює громадянське суспільство з буржуазним суспільством [1].

У сучасному науковому просторі поки ще не з'явилося чіткого визначення зазначеної категорії. Вітчизняні дослідники Ю. Мельничук та І. Віннічук під «громадянським суспільством розуміють суспільство, яке представляє волю і інтереси людей і не є байдужим до держави» [2, с. 118].

Отже, виходячи з різних трактувань громадянського суспільства, ми можемо зробити власне тлумачення цієї дефініції. На нашу думку громадянське суспільство – це суспільство, як сформовано під впливом демократичних трансформацій у суспільстві, метою існування якого є можливість впливати на ефективність соціально-економічного розвитку держави для створення суспільного блага.

Для сутнісного доказу вищесказаного нами виділено три складових. Перша складова – це демократичні трансформації, і тут варто зазначити думку Є. Головахі відносно таких перетворень. На його думку, «трансформація не має кінцевої мети у тому випадку, якщо вона є результатом природної еволюції або вимушених

неочікуваних змін. Інша справа – трансформаційний процес, викликаний реформаторськими чи революційними силами, які задалегідь окреслюють напрямком соціальних змін та цілі, які мають бути досягнуті. Власне, транзит є лише одним з типів трансформації, для якого існує свій «пункт призначення» [3, с. 27].

У становленні українського громадянського суспільства простежується трансформація під впливом реформаторських чи революційних сил, прикладом якої є «Помаранчева революція» та «Революція гідності», а апогеєм трансформації – стала військова агресія РФ, що призвело до формування нового громадянського суспільства.

Згідно дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства» кількість громадських організацій (ГО) станом на грудень 2021 склала 96258, що в порівнянні з 2013 роком складає приріст 25%. З початком повномасштабного вторгнення кількість громадських організацій, як і очікувалось скоротилась, хоча кількість нових благодійних організацій (БО) зростає (табл. 1) [4, с. 7].

Таблиця 1

Кількість ГО та БО в Україні

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
ГО	4905	3739	4360	2700
БО	654	723	830	6367

За географічним виміром найбільша кількість ГО та БО з'явилась в Києві та Київській області, Львівській, Харківській, Дніпропетровській та Одеській областях.

Сферами діяльності ГО/БО у сучасних військових умовах є: допомога армії та ветеранам; допомога жертвам війни та переселенцям; культура і спорт, туризм; освіта; правова допомога; захист прав людини; допомога вразливим верствам населення, людям з особливими потребами; екологія; соціальне підприємництво; наукові і аналітичні дослідження, консалтинг [4, с. 9].

Діяльність ГО/БО у сучасних умовах відіграє дуже важливу роль у формуванні та розвитку громадянського суспільства. Трансформаційні процеси спрямовуються на відтворення стану свідомості суспільства. За визначенням Є. Головахи, суспільна свідомість має такі напрямки трансформації: формування домінанти національно-громадянської ідентичності; формування довіри громадян до державної влади; формування державної влади максимально наближеної до громадян; зміна системи цінностей [3, с. 28].

Звернемо увагу, що ціннісні орієнтири у сучасній демократичній державі формуються на основі політичної організації суспільства. Як правило система цінностей фіксуються у законодавстві країни, ідеологічній політиці та реалізуються через стратегію соціально-економічного розвитку країни чи окремого регіону та віддзеркалюється у політичному курсі сучасної держави. Сучасними цінностями української держави є перш за все дотримання принципів демократії; незалежність; цілісність; соціальна захищеність громадян; свобода слова; дотримання прав та свобод громадян.

Забезпечення дотримання зазначених цінностей також може бути у колі завдань громадянського суспільства, що дозволяє перейти до характеристики другої складової мети громадянського суспільства – ефективності соціально-економічного розвитку держави.

Отже, результатом функціонування демократичного громадянського суспільства може бути сталий соціально-економічний розвиток держави, критеріями

оцінки якого можуть виступати якість та рівень життя населення держави. Вимірювання якості та рівня життя являє собою визначення їх кількісної міри в абсолютних і відносних величинах. Натуральні величини, як правило, є абсолютними вимірниками якості життя, а грошові – рівня життя.

Варто зазначити, що показники дієвості громадянського суспільства входять до оцінки якості життя, за декількома методиками. Так методика European Statistical System Committee налічує індикатори громадське життя та політична стабільність; методика European Statistical System Committee містить напрям державне управління та індикатори: інституції (установи) та громадські послуги, дискримінація та рівні можливості, активна громадянська позиція; методика International Living містить напрям дослідження – свобода з індикатором громадянські свободи і політичні права [5, с. 36–48].

Таким чином активізація громадянського суспільства має прояв у діяльності громадських та бюджетних організацій, які використовуючи свій потенціал можуть впливати на соціально-економічний розвиток держави, при цьому державні органи влади могли би застосувати економіко-організаційний механізм державного регулювання, який може містити наступні складові:

- вживання заходів, які будуть спрямовані на формування потенціалу громадських організацій для сприяння сталого розвитку суспільства;
- розроблення актуальних та суспільно важливих напрямів діяльності, програм, проєктів, для реалізації яких громадським організаціям на конкурсній основі надаватиметься державне фінансування;
- створення алгоритму залучення громадських організацій для здійснення моніторингу діяльності органів публічної влади;
- застосування системи заходів, які будуть спрямовані на активізацію діяльності профспілок на сучасних підприємствах різних форм власності [6].

Відмітимо, що метою соціально-економічного розвитку є створення суспільного блага. За визначенням О. Чеславського суспільне благо це чотиривимірна модель: 4WIN (Добре мені – добре тобі – добре суспільству – добре і у майбутньому). Тобто діяльність громадських організацій це третя складова, яка згодом трансформується у четверту [7].

Варто наголосити, що ідея суспільного блага полягає у задоволенні державою потреб населення у прямій і опосередкованій формах на еквівалентній основі (шляхом вилучення податків) [8]. І роль громадянського суспільства полягає у сприянні задоволення цим вимогам через «рівновагу між ним і державою, що є важливим фактором стабільного демократичного розвитку, а порушення призводить до гіпертрофії владних структур, відчуженості й політичного безсилля народу» [9, с. 74].

Отже, проведено наукове дослідження дає можливість стверджувати, що ефективний соціально-економічний розвиток соціальної держави залежить від взаємовідносин громадянського суспільства та держави. За умов обрання державою демократичного курсу розвитку, державна влада сприяє впливу більшості на державну політику.

Висновки та пропозиції. Наприкінці можемо стверджувати, що основною метою існування громадянського суспільства є можливість впливати на ефективність соціально-економічного розвитку держави для створення суспільного блага за умов наявності демократичних трансформацій у суспільстві. Зазначена можливість досягається за допомогою діяльності громадських організацій, які є основою громадянського суспільства. Наявність дієвого громадянського суспільства є одним з основних постулатів демократичної держави.

Отже, метою функціонування громадянського суспільства є досягнення рівноваги між людиною, суспільством, державою та бізнесом, що в результаті призводить до ефективного функціонування правової демократичної держави. Проведення наукових досліджень в цьому напрямі в подальшому, дозволять побудувати концептуальну модель повоевної трансформації громадянського суспільства України, що і буде темою для обговорення та наукового аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Eva Bellin Civil society in formation: Tunisia URL: <https://www.brandeis.edu/politics/people/faculty/pdfs/bellin-civil-society-in-formation.pdf>
2. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія, авт.кол.: В.І. Цимбалюк, В.І. Гришко, І.В. Міщук та ін. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2019 158 с.
3. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 1–2. С. 26–30.
4. Звіт за результатами дослідження «Громадянське суспільство України в умовах війни» URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12456-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya-3>
5. Вимірювання якості життя в Україні, Аналітична доповідь, Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. К.: 2013. 48 с.
6. Ільїна М.В. Соціально-економічна роль некомерційних організацій у забезпеченні сталого розвитку суспільства. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 3. С. 28–37.
7. Чотиривимірний простір суспільного блага URL: <https://spilno.org/article/chotyryvymirnyi-prostir-suspilnoho-blaha>
8. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. Львів : Світ, 2006. 568 с.
9. Бабарикіна Н.А. Громадянське суспільство як засіб гармонізації відносин між державою і громадянами. *Грані. Політологія*. 2014. № 11. С. 71–76.

REFERENCES:

1. Eva Bellin Civil society in formation: Tunisia URL: <https://www.brandeis.edu/politics/people/faculty/pdfs/bellin-civil-society-in-formation.pdf> [English].
2. Formuvannia ta stanovlennia hromadians'koho suspil'stva v Ukraini: monohrafiia [Formation and establishment of civil society in Ukraine]. avt.kol.: V.I. Tymbaliuk, V.I. Hryshko, I.V. Mischuk ta in. Odesa: KUPRIYeNKO SV, 2019 158 [in Ukrainian].
3. Holovakha Ye. (2016) Ukrains'ke suspil'stvo: shliakhy transformatsii [Ukrainian society: ways of transformation]. *Ukrains'kyj sotsiologichnyj zhurnal*. 2016. № 1–2. 26–30 [in Ukrainian].
4. Zvit zarezul'tatamy doslidzhennia “Hromadians'ke suspil'stvo Ukrainy v umovakh vijny” [Report on the results of the study “Civil society of Ukraine in conditions of war”]. URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12456-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya-3> [in Ukrainian].
5. Vymiruvannia iakosti zhyttia v Ukraini, Analitychna dopovid', [5. Measuring the quality of life in Ukraine, Analytical report] Libanova E.M., Hladun O.M., Lisohor L.S. ta in. K.: 2013. 48 s. [in Ukrainian].
6. Il'ina M.V.(2011) Sotsial'no-ekonomichna rol' nekomertsijnykh orhanizatsij u zabezpechenni staloho rozvytku suspil'stva. [The socio-economic role of non-profit organizations in ensuring the sustainable development of society] *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*. 2011. № 3. 28–37 [in Ukrainian].
7. Chotyryvymirnyj prostir suspil'noho blaha [Four-dimensional space of public good] URL: <https://spilno.org/article/chotyryvymirnyi-prostir-suspilnoho-blaha> [in Ukrainian].

8. Ekonomichnyj entsyklopedychnyj slovnyk [Economic encyclopedic dictionary]: u 2-kh t. T. 2 / Za red. S.V. Mochernoho. L'viv : Svit, 2006. 568 s. [in Ukrainian].
 9. Babarykina N.A. (2014) Hromadians'ke suspil'stvo iak zasib harmonizatsii vidnosyn mizh derzhavoiu i hromadianamy. [Hromadianske suspil'stvo yak zasib harmonizatsii vidnosyn mizh derzhavoiu i hromadianamy] *Hrani. Politolohiia*. 2014. № 11. 71–76 [in Ukrainian].
-